

ბვ. ქართული თარგმანის ისტორია

ქართულის, როგორც მწიგნობრული ენის ჩასახვა, ჩამოყალიბება და განვითარება, ქართული ქრისტიანული ლიტერატურის ჩამოყალიბება მთარგმნელობით მოღვაწეობასთანაა დაკავშირებული. ეს პროცესი ბიბლიისა და ლიტურგიკის (საღვთისმსახურო წიგნების) თარგმნით იწყება.

ბიბლიის უძველესი ქართული თარგმანები (IV-X საუკუნეების წყაროთა მიხედვით)

ზოგადი ცნობები ბიბლიის ქართული თარგმანების შემცველი წყაროების შესახებ

რამდენადაც არ არსებობს არავითარი ფაქტობრივი მასალა, რომელიც წარმართობისდროინდელი ქართული თარგმანების არსებობას ადასტურებდეს, უნდა ჩავთვალოთ, რომ წმინდა წერილი ქართულად შესრულებულ პირველ თარგმანს წარმოადგენს.

ჩვენამდე არ მოუღწევია პირდაპირ წერილობით ცნობებს იმის შესახებ, თუ სად, ვის მიერ, რა ვითარებაში, რა ენიდან ითარგმნა ბიბლია ქართულად. ამ კითხვებზე პასუხის გაცემა მთლიანად ბიბლიის შემცველ ხელნაწერთა ანალიზზეა დამოკიდებული.

ჩვენს ხელთ არსებული ბიბლიის ქართული თარგმანის შემცველი უძველესი ხელნაწერები V-VII საუკუნის ხანმეტი პალიმფსესტური ხელნაწერებია – საკუთრივ ბიბლიის და ლექციონარის¹ ხელნაწერები. ასეთებია, მაგ. ფრაგმენტები ე.წ. საბაწმინდური ოთხთავიდან (A 999, V ს.), ესაიას წინასწარმეტყველებიდან (A844, V ს.), კაიროს გენიზას იერემიას ფრაგმენტები (VI-VII ს), სახარების ფრაგმენტები (A89, A844, VI-VII ს.), არაკანონიკური ეზრას ვენური ფრაგმენტი და ა. შ. ამ ხელნაწერთა არსებობა უკვე მიუთითებს იმაზე, რომ **VII საუკუნე ბიბლიის ქართული თარგმანის ზედა ზღვარია.**

დასახელებული ხელნაწერების საფუძველზე იმის თქმაც შეგვიძლია, რომ **ბიბლიური წიგნები მხოლოდ ერთხელ არ თარგმნილა:** მაგ. სახარების ფრაგმენტები ორ სხვადასხვა თარგმანს შეიცავენ, იერემიას თარგმანი, რომელიც ხანმეტ ფრაგმენტშია დაცული, განსხვავდება იერემიას იმ თარგმანისგან, რომელსაც მოგვიანო, X-XI საუკუნეების ხელნაწერები შეიცავენ და ა.შ.

---

¹ წმ. წერილის სხვადასხვა წიგნიდან ამოკრებილი და საეკლესიო კალენდარზე გაწყობილი საკითხავების კრებული. ქართული ლექციონარები V-VII საუკუნეების იერუსალიმის ღვთისმსახურების წესს ასახავენ და უნიკალურ წყაროს წარმოადგენენ, რადგანაც შესაბამის ბერძნულ ლიტურგიკულ წყაროებს ჩვენამდე არ მოუღწევიათ.

გარდა ამისა, ეს ფრაგმენტები გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნიან იმის შესახებაც, თუ სად ითარგმნა ბიბლიური წიგნები ქართულად. კაიროში ნაპოვნი იერემიას ქართული პალიმფსესტი, ისევე, როგორც სახარების V საუკუნის პალიმფსესტის ტექსტის ხასიათი (მისი სიახლოვე ბერძნული სახარების ე.წ. კესარიულ ტექსტთან) საშუალებას გვაძლევს, რომ **ბიბლიის ცალკეული წიგნების თარგმანის წარმომავლობა წმინდა მიწას დაფუძავშიროთ.**² ამავე დროს, სახარების სხვა ფრაგმენტებში დადასტურებული თარგმანები უფრო ახლოს დგანან იმ ბერძნულ ტექსტულურ ტიპებთან, რომლებიც ანტიოქიაში შეიქმნა და კონსტანტინეპოლში იხმარებოდა. ამგვარად, ხანმეტი ფრაგმენტები იმაზე მიგვანიშნებენ, რომ **ბიბლია ქართულად სხვადასხვა ადგილას და სხვადასხვა მწიგნობრულ წრეშია თარგმნილი.**

ადრეული ქართული თარგმანების შემცველი ხელნაწერები, რომელიც სახარების ტექსტს მეტ-ნაკლები სისრულით შეიცავს, ძირითადად ტაო-კლარჯეთშია გადაწერილი: ადიშის (897), ოპიზის (913), ჯრუჭის (936), პარხლის (973) ოთხთავები. ძველი აღთქმის წიგნთა შემცველი უძველესი ხელნაწერია 977-979 წლებში ოშკის მონასტერში თორნიკე ერისთავის შეკვეთით ათონისათვის გადაწერილი ხელნაწერი. იერუსალიმის ბერძნული საპატრიარქოს XI ს-ის ხელნაწერი წინასწარმეტყველთა წიგნებს შეიცავს. IX-X საუკუნისაა ფსალმუნების ხელნაწერები, რომელთა უმეტესობა სინას წმ. ეკატერინეს მონასტერში ინახება დღემდე ან სინური წარმომავლობისაა. ამათ შორისაა ე.წ. პაპირუსის ფსალმუნი. სინური ფსალმუნების გარდა, ჩვენამდე მოღწეულია ასევე ე.წ. 1016 წელს გადაწერილი (მზ. შანიძე) მცხეთური ფსალმუნიც.

ბიბლიის ტექსტის მონაკვეთებს შეიცავენ IX-X საუკუნის ლატალის, კალას, სინას, პარიზის ლექციონარები და VI-VII საუკუნეების ხანმეტი ლექციონარების ფრაგმენტები.

ბიბლიის ქართული თარგმანების მომდინარეობის საკითხი

ბიბლიის ქართული თარგმანების მომდინარეობის გარკვევა ბევრი თვალსაზრისით არის მნიშვნელოვანი და მათ შორის იმის შესასწავლადაც, თუ რამდენად ადეკვატურად ასახავს თარგმანი თავის ორიგინალს.

ბიბლიის - როგორც ძველი, ისე ახალი აღთქმის - წიგნები, რომლებიც უძველეს ხელნაწერებშია დაცული, ბერძნულიდან არის თარგმნილი. ამასთან, იმის დაკონკრეტებაც შეგვიძლია, თუ რომელი ტექსტულური ტრადიციასთან უფრო ახლოს არის ქართული თარგმანი.

რამდენიმე წიგნი, კერძოდ, I და II ეზრას წიგნების თარგმანები, რომლებიც X საუკუნის შემდგომ ხელნაწერებშია დაცული, სომხურიდან არის შესრულებული. სომხურის მიხედვით, შესაძლოა თავად გადამწერის მიერ, ნასწორებია ე.წ. მცხეთური ფსალმუნი.

---

² ბიბლიის ბერძნული ტექსტმა, ისევე როგორც სხვა ნებისმიერმა წერილობითმა ძეგლმა, მეტ-ნაკლები ცვლილებები განიცადა შექმნის შემდეგ. ქართული თარგმანი ბერძნული ტექსტის განვითარების სხვადასხვა ფაზასთან არის ახლოს - უმთავრესად წინარეცენზიულთან (ე.ი. ტექსტთან, რომელსაც ცვლილებები ჯერ არ განუცდია) და ანტიოქიურ ტრადიციასთან (ე.ი. ტექსტთან, რომელიც ანტიოქიაში და კონსტანტინეპოლში იყო გავრცელებული).

გამოთქმულია მოსაზრებაც, რომ ქართული თარგმანი სირიულიდან მომდინარეობს. თუმცა ეს მოსაზრება დღემდე არგუმენტირებული არაა.

ბიბლიის ადრეული ქართული თარგმანების ენა

ქრისტიანობამ საქართველოში, ისევე როგორც სხვა ქვეყნებში, ახალი სააზროვნო სისტემა, ახალი ცნებები შემოიტანა, რომელიც გამოსახვის ახალი საშუალებებით – ახალი იდიომებითა და ფრაზეოლოგიით, უცნობი მხატვრული სახეებით, განსხვავებული გრამატიკული კონსტრუქციებით იყო გამოხატული. წმინდა წერილის თარგმნა მთარგმნელებს პირველ რიგში სწორედ ამ სიახლეების გადმოტანის სირთულის პირისპირ აყენებს. მათი დაძლევა რამდენიმე ფაქტორზეა დამოკიდებული: იმაზე, თუ რამდენად აცნობიერებს მთარგმნელი მის წინაშე მდგარ პრობლემებს, რამდენად შეუძლია მას სუბიექტურად ამ სირთულეების დაძლევა და რამდენად აძლევს ენა თარგმანის სასურველი ტექნიკის გამოყენების საშუალებას.

დღეს, როდესაც ჩვენ ბიბლიის თარგმანებს დიაქრონიაში ვახასიათებთ, ე.ი. როდესაც ერთმანეთს ვადარებთ ბიბლიის პირველმთარგმნელებისა და შემდგომი ეტაპის მთარგმნელების ნამუშავეს, გვეჩვენება, რომ ადრეული თარგმანები გაცილებით თავისუფალი ხასიათისაა, რომ პირველი მთარგმნელები უფრო საკუთარ ენაზე არიან ორიენტირებულნი და მათი ენა უფრო ბუნებრივი ქართულია. მაგრამ ამგვარი დასკვნა, როგორც ვთქვი, მოვლენის ჩვენი გადმოსახედიდან, დიაქრონიული შეფასების შედეგია. მაგრამ, როგორც სხვა ყველა მოვლენას, თარგმანის აქტსაც, მის ხასიათსაც, თარგმნის თანადროული პერსპექტივიდან უნდა შევხედოთ. როგორი იყო თარგმანის ენა, ქართული ენა, რომელზეც მთარგმნელი მეტყველებდა და წერდა? რამდენად აძლევდა იგი მთარგმნელს სათარგმნი ტექსტის ენის მახასიათებლების ადეკვატური ასახვის საშუალებას? რამდენად უწევდა პირველი ქართველი მთარგმნელი ანგარიშს საკუთარი ენის ბუნებას ანდა – რამდენად ღალატობდა თავის ენას იმისათვის, რომ უფრო ზედმიწევნით გადმოეტანა სათარგმნი ტექსტის სემანტიკაცა და ფორმაც?

იმდენად, რამდენადაც ჩვენამდე არ მოღწეულა ქრისტიანობამდელი ქართული მწერლობის ნიმუშები და რამდენადაც პირველი წერილობითი ძეგლები თავად წმინდა წერილი და მის შემდეგ დაწერილი ქრისტიანული შინაარსის თხზულებებია, ჩვენთვის მნელია მსჯელობა ქართული ენის ხასიათის, მისი მხატვრული სტილისტიკის შესახებ. ამიტომაც თარგმანისა და სათარგმნი ტექსტის ურთიერთშედარება სხვა ყველაფერთან ერთად, თარგმანის ენის – ქრისტიანობამდელი ქართული ენის დახასიათების საშუალებასაც მოგვცემს.